

ПОРЕКЛО ТЕОДОРА КРАЧУНА

Само се на једном свом делу и то на иконостасу у Сусеку, рађеном 1779 године, на икони „Недреманог ока“, наш највећи уметник XVIII века потписао пуним својим именом и презименом:¹

Θεωδoρz KpaчHовичz.

Необично презиме овог уметника као и његов значај у историји српске уметности Новог века побудили су и радозналост за одговор на гштање: Које је националности Крачун?

О његовом пореклу проф. Лазар Мирковић рекао је следеће:

„Име Крачун није српско, и оно долази од румунске речи *scașun*, која значи Божић. Према томе, Крачун би можда био румунског порекла. Али пошто је живео и радио у српској средини, он се осећао Србином и то је хтео да подвуче додавањем наставка -овић своје презимену“.²

Не могу, а да овде не поменем редове проф. Николе Радојчића о пореклу српског књижевника Гаврила Стефановића Венцловића,³ кога је сјајни познавалац књижевности Јован Скерлић само због оног Венцловић прогласио Пољаком. Проф. Никола Радојчић је с правом указивао на то каква је неправда нанета човеку пореклом са Балкана, само зато што је из жеље да буде прави Србин своје презиме Стефановић, које је грчког порекла, претворио у Венцловић (стефанос-венац).

Наравно да ни уметник Крачун није слутио да ће једног дана бити сматран Румуном зато што се реч Крачун погрешно протумачила као румунска.

Реч Крачун је старословенског порекла и означавала је пагански празник Божић (Корочун). Румуни су је примили од Словена. Она у неким крајевима наше земље означава и специјалну дрвену браву. Постоји израз „закрачунити“ (затворити). Код Бугара она има разнолико значење : дугачак, дугајлија (шаљиво), болест у ногама.

Истина, на презиме Крачун колико је мени познато, први пут наилазимо у XVI веку у словенско-румунским документима насталим на територији тадашње Влашке и Молдавије.⁴

„... ѿ людѣ Александрѣ именем Крачюн... (1538—1540 год.)“

На ово презиме наићи ће се и касније у сличним документима, па и данас га у Румунији има у приличном броју. Али познато је да је много нашег живља отишло у Румунију и да је тамо заборавило и свој језик и своје порекло.

Најранији помен имена Крачун код Јужних Словена забележен у једном Апостолу, такође је из XVI века.⁵

„... И азъ да ... ѿ село Ставерци, синъ Крачюнов придалохъ ѿ аспри за съ апостоль да работи за Крачюновѣ душѣ.“

Цео заглас исписан је легшим српским језиком. Изгледа да га је писао сам писац Апостола. Село Ставерци било је по свој прилици на Југу. Назив села везан је вероватно за мушко средњовековно име Ставер. Такво име спомиње се и у Призрену за време цара Душана.⁶ Није искључено

* Мирковић Лазар—Теодор Крачун, стр. 39, Нови Сад, 1955 г.

² Исто, стр. 11.

³ Радојчић Никола — О презимену и пореклу Гаврила Стефановића Венцловића, Гласник историског друштва у Новом Саду, књ. IV, стр. 314—316.

⁴ St. Nicolaescu — Documenta Slavo-Romana, str. 183.

⁵ Стојановић Љ. — Записи и натписи, књ. IV, бр. 6470, за 1598 г.

⁶ Даничић Ђ. — Рјечник из књижевних старина српских, стр. 157, Београд, 1863 г.

да је село Ставерци било у Јужној Србији и то у околини Призрена или Пећке Патријаршије, где је можда и Апостол гшсан.

У Даничићевом речнику забележена је и реч Крачуниште. Она је означавала локалитет. Њена основа је Крачун. Место Пећани ко је се спомиње у тумачењу горње речи налази се близу Призрена. Да ли се на ово место помишља?

У нашој народној поезији такође се сачувало име Крачун. Тако у песми „Радогост и гости“ из околине Скопља постоје ови стихови :

„Таман сели гости да већају
Ал долеће Вихор и Крачуне
Вихор вије а Крачун им слуги
Навејао праха Световиду
А у очи светле и плаветне
Те се њему немилу учини
Па потеже мача зеленога
Па посече Вихор и Крачуна“.¹

Интересантни су и стихови из песме „Пропаст српске државе“ :

„Што ми играт зелени русалки
Што ми кричат големе Крачуна“.²

Из песме која се пева на Константинов дан:

„Сестра је дима Констандина
Терка је Крачун Крачојла“.³

А из сватовске песме у Мачви су ови стихови:

„Остаће нам, Митро, војска Врачарина
Са Виточа, Митро, високе планине,
И са оне, Митро те Старе Планине,
Врачарина, Митро, војска Крачунова“.⁴

Из наведених стихова може се наслутити да је Крачун код паганских Југословена био крилато божанство у чијим је рукама судбина. Тако би реч Крачун добила ново значење.

Код Бугара се и данас може срести презиме Крачунов.

Презиме Крачун у XVIII веку у Војводини није изгледа било ретко. У списку домова из села Обровца код Бачке Паланке за 1810 годину могу се видети две велике породице Крачуна. Ево мушких лица: Ми-

хајло, Василије, Јован, Алекса, Живан, Арсеније. Овде треба указати на чисто српско име Живан, као и на планове о пресељавању сентандрејских и других Срба у Јужну Бачку после Велике Сеобе под Арсенијем Чарнојевићем 1690 г.⁵

Чланови исте породице уписују се доцније негде као Крачунов, а негде као Крачуновић.⁶ Али то ни у ком случају не значи „србизирање“ презимена Крачун. Јер познати сликар из XVIII века Никола Нешковић потписује се и као Никола Нешков.⁷ Нема сумње да су многа српска презимена у прошлости била без наставка -ић.

По усменом казивању М. Коларића, кустоса Народног музеја, породице Крачуна било је у XVIII веку и у Земуну. То се може видети из архивских докумената у Државној архиви града Београда. Један члан ове породице у некој судској парници потписао се грчки. У то доба грчки језик обично су познавали наши људи пореклом са Југа.

Данас се у Србији може наићи на презиме Крачуновић у Великој Плани.

Остаје нам да погледамо и језик са записа и натписа које је уметникова рука забележила на иконама.

На једној од његових икона из Сусека која се сада налази у Музеју Сремске Митровице стоји натпис⁸

**„Шилатъ вопроше Хрѣста бѣст ли сѣн
Бжїи“**

Глагол „вопрошатъ“ (питати) изговорен је у трећем лицу тако како га не може изговорити ниједан Словен осим нашег човека из Македоније. Људи из тиквешког краја и данас тако изговарају „вопроше“.

На икони Богородице која се чува у соби Хришћанске заједнице код Нештинске цркве стоји при дну:⁹

**„Прѣстаа гѣспѣже влѣце вѣце помилѣи
насѣ“**

⁵ Алекса Ивић — Историја Срба у Војводини, стр. 318—327, Нови Сад 1927 г.

⁶ За жаљење јешто се спискови домова појединих села почетком XIX века не налазе већ у државним архивама него су затурени цо црквеним канцеларијама, па је њихова судбина препуштена пажњи или непажњи свештеника. Треба видети само архиву XVIII и XIX века у Товаришеву и Обровцу у Јужној Бачкој, па се уверити у то да је већ крајње време да се нешто енергичније предузме за заштиту архивског материјала.

⁷ Стојановић ЈБ. — Записи и натписи, књ. II, бр. 3036 за 1753 год.

⁸ Мирковић Лазар — нав. дело, стр. 41

⁹ Исто, стр. 30

¹ Милојевић М. С. — „Песме и обичаји укупног народа српског“, књ. III, стр. 144, Београд 1875.

² Исто, стр. 269

³ Исто, стр. 292

* Исто, књ. II, стр. 208

Кад наш уметник напише „госпожа“ или „госпожда“ онда је то сигуран знак да је пореклом с Југа. Уметници из западних делова Балканског Полуострва (Босна, Херцеговина, Црна Гора, Далмација) могу само нагшсати „госпођа“, „госпоја“, „госпа“. По начину изговора ове речи најбоље се може утврдити порекло једног уметника. Како су наши средњевековни споменици често без имена аутора, то нам ова реч може помоћи да сазнамо откуда је био уметник. Она се скоро увек налази над портретом ктиторке.

Језик са натписа и записа на Крачуновим иконама карактеристичан је за говор нашег народа с Југа. У њему се између осталог често чује и реч „во“ која означава предлог „у“. Овај предлог се и данас овако изговара у Македонији. Али он се у то доба тако изговарао и међу за-

падним Србима: само не тако често. Сви источни Словени такође знају за његов изговор. Али с обзиром да се указало на битну карактеристику уметниковог језика, то нам и његова честа примена предлога „во“ може послужити као допуна за тврђење да је Крачун пореклом с Југа, као што је уосталом већина уметника у то доба потицала отуда.

Уметник се само једном потписао-Теодор Крачуновић. Да ли је за историчаре уметности важније име и презиме уметника на хартији неког уговора или на његовом делу? Зар би смо знали за презиме Крачун да нисмо наишли на архивски материјал? Можда би историја уметности требало више да поштује оно име и презиме које је уметник сам оставио на своме делу?

Радомир Николић

L'ORIGINE DU PEINTRE THEODORE KRAČUN

Il était admis jusqu'ici que Kračun, l'un des plus grands artistes du XVIIIe siècle/ était d'origine roumaine. Ceci provient du fait que le nom même de „Kračun“ était considéré comme roumain. Ce nom est toutefois d'origine slave ancienne et signifie „Noël“. Ce n'est qu'ultérieurement que les Roumains ont adopté ce terme des Slaves. Pour arriver à

une détermination artistique plus sûre on a soumis à une analyse linguistique les inscriptions de ses icônes. Celle-ci a démontré que la langue de Théodore Kračun est caractéristique de la Macédoine. Ce fait nous amène à la conclusion que Kračun était originaire de la Macédoine, comme la plupart des artistes de la Vojvodina à cette époque.